

18.3.2019

EOAK/1605/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

LASTENKOTI SUTELA-KOTI

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 27.3.2018

**Paikka: Sutelakoti
Pitkälahdentie 782, 52100 Anttola**

**Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin
vanhempi oikeusasiamiehen sihteeri Kristian Holman
esittelijä Virve Toivonen
notaari Kaisu Lehtikangas**

**Tarkastuskohteesta:
toiminnanjohtaja - - -**

Tarkastuspöytäkirjaan on kursivilla merkitty toiminnanjohtajan kommentit.

Tarkastuksen tarkoitus

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta. Perusteet ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin laitoksen henkilökunnalle.

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua lastenkodin tiloihin ja toimintatapoihin sekä lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Tarkastuksella keskusteltiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota myös lapsen oikeuteen luottamukselliseen keskusteluun sosiaalityöntekijän kanssa ja lapsen terveydenhuollon järjestämiseen.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua. Oikeusasiamiehen erityisenä tehtävänä on valvoa lapsen oikeuksien toteutumista.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n epäinhimillisen tai halventavan kohtelun vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa henkilöitä voidaan rajoittaa. Uusi tehtävä mahdollistaa esimerkiksi ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä laitoksiin sijoitettujen huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa näiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnoista vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Sutela-koti

Sutela-koti on 5-paikkainen päihdekuntoutusta tarjoava lastensuojelulaitos 15–18-vuotiaille nuorille. Laitos sijaitsee Anttolassa, osoitteessa Pitkälähdentie 782. Laitoksen sijainti on syrjäinen, n. 9 km Anttolan keskustasta. Julkista liikennettä ei ole.

Tarkastuksen jälkeen nähtäväksi pyydetty aineisto

- laitoksen omavalvontasuunnitelma
- laitoksen säännöt
- päivittäiskirjaukset sijoitetuista lapsista viikolta 2 ja 10
- 4 viimeisintä rajoituspäätöstä jokaiselta sijoitetulta lapselta.

Lasten kuuleminen

Tarkastuksella laitoksessa oli paikalla yksi lapsi, jota kuultiin tarkastuksen aikana. Kuulemisesta on laadittu muistio (salassa pidettävä).

Vastatoimien kieltö

Laitoksen johtajalle ilmoitettiin vastatoimien kiellosta. Paikalla olleelle lapselle ja laitokselle annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa”.

Sijoitetut lapset

Laitoksessa oli tarkastushetkellä sijoitettuna kolme lasta, yksi tyttö ja kaksi poikaa. Sijoittajakunnat olivat Vihti ja Joensuu. Kaikki lapset olivat huostaanotettuja. Laitoksessa on vain harvoin avohuollon asiakaslapsia. Päihdekuntoutuksessa on usein tarve käyttää rajoitustoimenpiteitä. Lasten väliset eri säännöt on myös koettu ongelmaksi.

Sijoitetulla lapsilla on aina päihdetausta, sekakäyttö on yleistä. Keskimäärin nuoret ovat Sutelassa puolesta vuodesta vuoteen.

Koulunkäynti

Jos sijoitetulla lapsella on peruskoulu käymättä, lapsi käy sen useimmiten loppuun kotikouluna Sutela-kodissa. Mahdollista on myös käydä Anttolan koulua, kuten yksi tällä hetkellä sijoitetuista lapsista tekee. Peruskoulun jo suorittaneiden lasten kanssa suunnitellaan jatko-opintoja tai työharjoittelua.

Terveystenhoito

Sutela-kodilla on oma psykiatri ja päihdelääkäri. Lisäksi Sutelassa käy psykoterapeutti joka viikko. Lapset osallistuvat ratkaisukeskeiseen terapiaan, ellei heillä ole oma terapia Sutelan ulkopuolella käynnissä.

Muu terveydenhoito ja hammaslääkäripalvelut järjestetään pääsääntöisesti kunnallisen terveydenhuollon kautta. Kunnallinen terveydenhuolto on toiminut hyvin.

Tällä hetkellä kaikilla kolmella lapsella on lääkitys. Terveydenhoitoalan koulutuksen saanut työntekijä annostelee lääkkeitä doseiteihin ja vuorossa oleva työntekijä jakaa lääkkeitä. Lääkkeellistä vieroitushoitoa käytetään Sutelassa hyvin harvoin.

Käyttövarat

Kaikki sijoitetut lapset saavat viikkorahaa 14 euroa. Hyvällä käytöksellä sen voi korottaa 20 euroon. Päihdeongelmien vuoksi lapsi ei saa varoja itselleen, vaan niistä pidetään laitoksella kirjanpitoa. Hankinnat tehdään pääsääntöisesti yhdessä nuoren kanssa.

Henkilökunta

Sutelassa on 8 työntekijää. Työntekijät ovat koulutukseltaan yhteiskuntatieteiden maisteri, lähihoitaja, psykiatrisen sairaanhoitaja, sosiaaliohjaaja, nuoriso-ohjaaja, sosionomi, erityisopettaja ja yhteisöpedagogi.

Yövuorossa on yksi työntekijä, muutoin kaksi. Tarvittaessa kaikkia työvuoroja voidaan vahventaa. Kaksi henkilökunnasta toimii yökköinä vakituisesti. Työilmapiiri Sutelassa on ollut hyvä.

Yhteydenpito sosiaalityöntekijän kanssa

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä.

Lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Sutelassa sosiaalityöntekijät käyvät lähinnä asiakassuunnitelmapalaverissa. Tuolloin he keskustelevat lapsen kanssa myös kahden kesken. Jos lapsella on tarve saada sosiaalityöntekijä kiinni, laitokselta laitetaan sosiaalityöntekijälle sähköpostia ja sovitaan aika, jolloin lapsi voi soittaa sosiaalityöntekijälleen.

Tarkastuksella kuultu lapsi oli hyvin tyytymätön omaan vastuusosiaalityöntekijäänsä.

Vahinkojen korvaaminen

Tahallisesti aiheuttamansa vahingot lapsi korvaa viikkorahoistaan. Korvaamisesta sovitaan yhdessä nuoren, vanhempien ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Vahingonkorvauslain 2 §:n mukaan silloin kun vahingon on aiheuttanut kahdeksatoista vuotta nuorempi, hän on velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso, teon laatu, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot sekä muut olosuhteet. Menettely, jossa lapsi korvaa aina automaattisesti täyden korvauksen, ei ole vahingonkorvauslain mukaista.

Tässä asiassa noudatamme kohtuullisuutta. Normaali käytäntömme on yleensä noin 1/3 vahingon määrästä. Käynnin aikana kävimme keskustelua asuinrakennuksessa rikotuista nuorten makuuhuoneiden seinistä. Emme laskuttaneet seinien korjaamisesta ko. nuorilta tosiasiallisesti euroakaan.

Laatu

Sutelassa on kaksi eri rakennusta, toimintatila ja asuinrakennus. Toimintatiloissa on keittiö, olohuone ja terapiahuone. Lisäksi toimintatiloissa on mahdollista nostella painoja ja siellä on myös oma liikuntasali. Lapsilla on mahdollisuus harrastaa myös Sutelan ulkopuolella.

Rakennukset ovat vanhoja, mutta siihen nähden tilat olivat siistit. Hengitysilmassa ei maallikolle tuntunut ummehtunutta hajua. Majoitustilat käsittivät majoitushuoneita sekä erillisen majoitustilan valvojalle. Pojille ja tytöillä oli yhteiset vessa-, pesu ja pyykinhuoltotilat. Lasten huoneet olivat siistejä. Sängyn petaamisesta sai 2 euron rahallisen lisämaksun. Julisteita ei ilmeisesti saanut kiinnittää huoneiden seinille eikä huoneissa juurikaan näkynyt esillä lasten henkilökohtaista omaisuutta (ne olivat ilmeisesti kaapeissa). Huoneissa oli omat TV:t ja sitä sai katsoa iltaisin, kunhan se ei häirinnyt muita. Sosiaalitilojen televisiossa oli maksullinen elokuvakanava.

Lasten välillä on harvoin aggressiivisia tilanteita, eikä sellaisia kohdistu myöskään henkilökuntaan. Asiaan kiinnitetään huomiota jo sisäänotossa, jossa pyritään siihen, ettei lapsella olisi taustalla merkittävää aggressiivista oireilua.

Päivittäiskirjaukset

Sutelassa päivittäiset asiakastiedot kirjataan laitoksen omaan, word-pohjaiseen asiakastietojärjestelmään.

Tarkastuksen jälkeen laitos toimitti sijoitettuja lapsia koskevia päivittäismerkintöjä. Merkinnät oli laadittu päiväkohtaisesti kaikkia lapsia koskevana. Asiakirjoja ei oltu laadittu lapsikohtaisesti.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen asiakirjana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta.

Lastensuojelulaitoksessa laaditut asiakirjat, jotka sisältävät lapsia koskevia päivittäismerkintöjä, ovat julkisuuslain mukaisesti sijoittajakunnan asiakirjoja. Määräysvalta näiden asiakirjojen laatimisesta, säilyttämisestä ja hävittämisestä on sijoittajakunnalla. Sijoittajakunta päättää myös siitä, millä tavoin asiakirjoista annetaan tietoja asianosaisille tai ulkopuolisille.

Lastensuojelulain 33 §:n mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakasasiakirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Lasta koskevat asiakirjat koostuvat kunnassa laadituista varsinaisista lastensuojeluasiakirjoista sekä laitoksessa laadituista suunnitelmista, päätöksistä sekä päivittäismerkinnöistä. Tämän takia asiakirjojen laatimisessa on noudatettava niitä menettelymuotoja, joista erikseen laissa säädetään.

Sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetussa laissa säädetään asiakastietojen kirjaamisesta ja siihen liittyvistä velvoitteista. Lakia sovelletaan asiakastietojen käsittelyyn sekä julkisessa että yksityisessä sosiaalihuollossa.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöt sekä muu asiakastyöhön osallistuva henkilöstö ovat lain 4 §:n mukaan velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5 §:n mukaisella tavalla.

Asiakasasiakirjalain 21 §:n mukaan asiakasasiakirjat on laadittava ja säilytettävä sellaisia välineitä ja menetelmiä käyttäen, että asiakirjoihin sisältyvien tietojen eheys ja käytettävyys voidaan turvata tietojen säilytysajan. Asiakastietoja on voitava hyödyntää asiakasprosessissa sekä toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa, johtamisessa, valvonnassa, tilastoinnissa ja tutkimuksessa. Palvelun toteuttajan (palvelun tuottajan) velvoitteet määräytyvät siten kuin lain 24 §:ssä säädetään.

Sutela-kodissa laaditut asiakirjat on talletettu word-pohjaiseen muotoon. Epäselväksi jää millä tavoin tietojen suojaamisesta on huolehdittu ja sen varmistamisesta, ettei tietoja voida käyttää väärin tai niitä muuttaa jälkikäteen.

Yksittäistä lasta koskevat tiedot ovat Sutela-kodin toimittamien päivittäiskirjausotteiden mukaan laadittu siten, että tiedot ovat yhdessä toisia lapsia koskevien tietojen kanssa.

Tällainen asiakirjojen laatimis- ja säilyttämistapa saattaa vakavasti vaarantaa yksittäisen lapsen tietosuojaa. Asiakasasiakirjan laatimistapa saattaa vaarantaa myös asianosaisten (lapsen ja huoltajien) julkisuuslaissa säädettyjen oikeuksien toteutumisen.

Asiakirjat tulee laatia lapsikohtaisesti, siten kuin lastensuojelulaissa ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja koskevassa laissa erikseen säädetään.

Muut keskustelut

Sutelasta poistutaan harvoin luvottomasti. Hatkoille lähdetään lähinnä kotiharjoittelun yhteydessä. Sutela käyttää hatkoilla kuljetuspalvelua, joko Kulusta noutajaa tai Turvallista kuljetusta. Sutelan kokemus palveluista on ollut hyvä.

Sutelassa on käytäntö, jonka mukaan kolmesta huomautuksesta ns. viihdemeno (jokin yhdessä sovittu mukava tekeminen) jää lapselta pois. Neljästä huomautuksesta lapselta otetaan televisio pois omasta huoneesta. Huomautuksen voi saada esimerkiksi epäasiallisesta käytöksestä (haistattelu) tai tupakanpoltosta/nuuskan käytöstä.

Yleistä rajoitustoimenpiteiden käytöstä

Sijaishuoltopaikan työntekijät vastaavat sijaishuoltoon sijoitetun lapsen päivittäisestä, tosiasiallisesta hoidosta ja kasvatuksesta. Lastensuojelulain 58 §:n mukaan sijaishuoltoon sijoitetun lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty.

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Lapsen hoitoon ja kasvatukseen kuuluu myös kasvatuksellisten rajojen asettaminen lapselle. Kasvatukselliset rajat on pidettävä erillään lastensuojelulain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä. Kasvatuksellisilla rajoilla ei puututa lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin, vaan niissä on kyse lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyväksyttävien kasvatukseen kuuluvien sääntöjen tulee olla suhteellisuusperiaatteen huomioon ottavia ja sen edellyttämien rajojen piirissä pysyviä.

Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, niiden kesto ja intensiteetti eivät voi olla samoja kuin lastensuojelulaissa tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden. Kyse on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan perustellusti pitää lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen kuuluvasta kasvatuksesta.

Rajoitustoimenpiteet koskevat aina yksilön jonkun perusoikeuden rajoittamista. Niiden tarkoitus on turvata huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai jonkun toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä harkittaessa on aina yksilöllisesti harkittava, missä laajuudessa lasten perusoikeuksiin on välttämätöntä puuttua. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei voi käyttää kaavamaisesti, kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana. Rajoitustoimenpiteitä ei voida myöskään koskaan käyttää rangaistuksena.

Käytettävissä olevista keinoista on aina valittava lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide. Mikäli rajoitustoimenpiteitä lievemmat keinot ovat riittäviä, rajoitustoimenpiteisiin ei saa turvautua lainkaan. Toimenpiteet on aina toteutettava mahdollisimman turvallisesti ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.

Yhteydenpidon rajoittaminen (LSL 62 §)

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan lapselle on sijaishuollossa turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Yhteydenpidosta sovitaan huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmassa. Jos yhteydenpidosta ei päästä sopimukseen, lapsen ja hänelle läheisten yhteydenpitoa voidaan rajoittaa lastensuojelulaista ilmenevin perustein.

Yhteydenpidon rajoittamispäätöksiä tehdään Sutelassa hyvin harvoin.

Sutelan käytännön mukaan talon puhelimella pidetään yhteyttä vain perheenjäseniin ja sukulaisiin. Ystäviin pidetään yhteyttä omalla puhelimella.

Puhelin otetaan laitoksen haltuun, jos käy ilmi, että nuori hankkii sen avulla päihteitä. Tästä tehdään aineiden ja esineiden haltuunottoa koskeva päätös.

Käytännössä lapsen yhteydenpitoa on voitu rajoittaa tosiasiallisesti myös puhelimen haltuunotto päätöksellä. Laitoksen toimittamista puhelimen haltuunotto päätöksissä on nimenomaisesti to-

dettu, että lapsi voi olla puhelimella päivittäin yhteydessä 17.30–19.30 välisenä aikana läheisiinsä. Sutela-kodin oman ilmoituksen mukaan kuukauden välein arvioidaan puhelimen käyttöä. Puhelimen käyttö sijoituksen alussa on rajoitetumpaa.

Erästä lasta koskevasta, laitoksen toimittamasta asiakirjamerkinnästä (päivittäiskirjaus) ilmenee, että lapsen tupakanpolttu aiheutti kotilomien menetyksen. Tällaisessa tilanteessa, mikäli lapsen huoltajat ja lapsi sitä vaativat, on tehtävä yhteydenpidon rajoittamisesta päätös tehtävä.

Edelleen erästä lasta koskevista asiakirjamerkinnöistä ilmenee, että sosiaalityöntekijän ja Sutela-kodin välillä oli syntynyt erimielisyyttä lapsen kotilomien tiheydestä ja niiden pitämisestä. Laitoksen päivittäismerkinnöistä ilmenee, että laitos katsoi, ettei lapsi voi käydä sosiaalityöntekijän esittämällä ja määräämällä tavalla kotilomilla.

Päätösvalta siitä, miten ja missä laajuudessa lapsen yhteydenpitoa toteutetaan, on sosiaalityöntekijällä. Sijaishuoltopaikalla ei ole oikeutta päättää tai määrätä ilman laissa olevaa perustetta toisin yhteydenpidosta, kuin sosiaalityöntekijä on sen arvioinut.

Henkilöntarkastus (LSL 66 §)

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita (päähteet) tai esineitä (henkeä ja terveyttä vaarantavat esineet ja aineet), hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilöntarkastus.

Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Sutelassa lapsille tehdään henkilöntarkastus aina lomilta palattaessa ja tarvittaessa (epäily päihteidenkäytöstä) myös muulloin.

Henkilönkatsastus (LSL 66 §)

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa *henkilönkatsastus*, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Katsastuksen toimittamisesta päättää ja katsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Katsastus tulee toimittaa niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Sutelassa tehdään henkilönkatsastus aina lomilta palattaessa ja tarvittaessa (epäily päihteidenkäytöstä) myös muulloin. Henkilön katsastuksesta tehdään sijoituksen alkaessa päätös, joka on voimassa sijoituksen päättymiseen saakka. Päätösten mukaan lapsi vaihtaa valvotusti päälleen etukäteen tarkastetut vaatteet, antaa virtsanäytteen ja mukana tuodut tavarat tarkastetaan.

Seulat testataan keskussairaalassa tulosten luotettavuuden varmistamiseksi.

Henkilöntarkastuksen ja -katsastuksen yhteydessä nuori myös riisutetaan, useimmiten niin, että nuori joutuu riisumaan kaikki vaatteet. Tekijä on samaa sukupuolta nuoren kanssa. Laitoksen henkilökunnan mukaan kyse ei kuitenkaan ole riisuttamisesta.

Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävä nuoren vaatteiden riisuminen tehdään nuorta kunnioittavalla tavalla. Missään vaiheessa emme toimi niin, että nuoren vartalo on kokonaan alasti.

Ensin tarkistetaan ylävartalo, jolloin alavartalo pidetään puettuna jne. Meille sijoitetut nuoret ovat vakavasti päihteillä oireilevia. Tämä toimenpide on siitä johtuen välttämätön tehdä, jotta pysymme pitämään talon päihteettömänä.

Henkilönkatsastusta ja -tarkastusta koskevat säännökset eivät oikeuta lapsen riisuttamiseen. Henkilöntarkastus on suoritettava lapsen ihmisarvoa kunnioittaen siten, että lapsella on mahdollisuus suojata kehonaan tarkastuksen aikana esimerkiksi riisumalla itse vaatteensa pyyhkeeseen tai kylpytakkiin verhoutuneena tai riisuutumalla toisessa huoneessa. Henkilöntarkastusta ja -katsastusta tehtäessä tulee ottaa huomioon myös lapsen ikä, sukupuoli, kehitystaso, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä uskonto ja kulttuuritausta ja valittava aina sellainen toimenpiteen toteuttamistapa, jolla mahdollisimman vähän aiheutetaan lapselle haittaa.

Sutela-koti toimitti tarkastuksen jälkeen eräille lapsille tehtyjä henkilönkatsastusta koskevia päätöksiä.

Päätökset henkilönkatsastuksesta oli tehty haettaessa lasta Sutela-kotiin. Päätösmerkintöjen mukaan kyseessä olevaa lasta oli kuultu matkalla autossa. Vanhempia oli kuultu matkan aikana puhelimitse.

Rajoituspäätökset oli tehty ajallisesti rajoittamattomina ja yksilöimättöminä. Rajoitukset alkoivat sijoituksen alkaessa ja päätöksiin oli merkitty ”rajoituksen loppu: sijoituksen päättyessä”.

Rajoituspäätösten perusteena oli viitattu lapsen huumausaineiden ja muiden päihteiden käyttöön ja todettu, että ”Hoidon onnistumisen tavoitteena ja edellytyksenä on päihteettömyys, joten säännönmukaisesti henkilöntarkastukset tehdään myös aina, kun lapsi on liikkunut yksin laitoksen ulkopuolella ja myös muuna satunnaisena hoitotoimenpiteenä.”

Henkilönkatsastusta koskevissa päätöksissä oli tosiasiasa päätetty samalla myös henkilöntarkastuksesta. Tämä ilmenee rajoitustoimenpiteen kuvausosista: ”vaihtaa valvotusti päälleen etukäteen tarkastetut vaatteet, antaa virtsanäytteen ja mukana tuodut tavarat tarkistetaan.”

Saadun selvityksen mukaan kaikille lapsille tehdään sijoituksen alkaessa mainitun sisältöiset päätökset.

Henkilöntarkastusta ja katsastusta koskevat ratkaisut on tehtävä erikseen. Henkilönkatsastuksen ja henkilöntarkastuksen tekeminen edellyttää aina harkintaa ja erityistä perusteltua syytä epäillä yksittäistapauksessa lapsen käyttäneen päihteitä tai huumausaineita tai että lapsella on niitä hallussa.

Henkilönkatsastusta koskevat päätökset on tehty lainvastaisella tavalla.

Henkilönkatsastusta koskevien päätösmerkintöjen mukaan lasta ja vanhempia on kuultu lapsen kuljetustilanteessa.

Kuuleminen tarkoittaa sitä, että lapsella tai muulla asianosaisella on oikeus tutustua asiassa kertyneeseen kaikkeen aineistoon, jotta hän voi muodostaa asiassa oman käsityksensä. Puhe-linkuuleminen voi poikkeuksellisesti olla mahdollista kiireellisissä tilanteissa. Päätöksiä tehtäessä kuulemista ei ole suoritettu siten, kuin lastensuojelulaissa ja hallintolaissa säädetään.

Aineiden ja esineiden haltuunotto (LSL 65 §)

Jos lapsella on hallussa päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitok-

sen haltuun lapsella olevat aineet tai esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet tai esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tämän säännöksen tarkoittamalla tavalla.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin edellä tarkoitetut aineet ja esineet. Haltuunotosta tekee päätöksen laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Sutela-koti toimitti kolme aineiden ja esineiden haltuunottopäätöstä, jotka oli tehty kyseessä olevan lapsen osalta sijaishuollon alkaessa, päätösmerkintöjen mukaan ”matkalla Sutela-kotiin”.

Lapsen kuuleminen oli suoritettu autossa ja huoltajia oli kuultu puhelimesta. Rajoituspäätökset oli tehty toistaiseksi.

Päätösmerkintöjen perusteluosissa todetaan seuraavaa. ”Jatkuva oman puhelimen käyttö todennäköisesti vakavasti haittaa lapsen sijaishuollon järjestämistä, jatkuva yhteydenpito laitoksen ulkopuolisiin kavereihin vaarantaa myös laitoksessa hoitomuotona olevan yhteisökasvatuksen.” Päätöksiä on myös perusteltu toisten sijoitettujen lasten terveyden turvaamisella.

Päätökset on tehty ajallisesti rajoittamattomana eikä siinä ole arvioitu niitä edellytyksiä, joita säännöksessä on tarkoitettu.

Haltuunottopäätöksillä on tosiasiasa rajoitettu myös lapsen yhteydenpitoa lapsen laitoksen ulkopuolisiin kavereihin. Asiassa olisi tullut arvioida, tuleeko päätös tehdä yhteydenpidon rajoittamista koskevien säännösten edellyttämällä tavalla.

Rajoituspäätöksen kuulemista ei ole suoritettu myöskään siten kuin lastensuojelulaissa ja hallintolaissa edellytetään.

Liikkumisvapauden rajoittaminen (LSL 69 §)

Lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa lastensuojelulain 69 §:stä ilmenevin perustein. Rajoittaminen tulee olla lapsen kannalta välttämätöntä ja rajoituspäätöksen tekemiselle täytyy täytyä laissa säädetyt edellytykset.

Sutelassa on käytäntö, jonka mukaan sosiaalityöntekijä tekee aina viikon mittaisen (7 vrk) liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen lapsen sijoituksen alussa. Päätöksellä rajoitetaan liikkumista Sutelan ulkopuolella. Sutelassa lapsi saa kuitenkin liikkua vapaasti. Sutela-kodin mukaan, jos lapsi käyttäytyy huonosti (saa kolme huomautusta) niin sanotut kivamenot otetaan lapselta pois.

Sutela-kodin toimittamista päivittäismerkinnöistä ilmenee, että eräs lapsi ei päässyt yhteiselle harrastusmatkalle huonon käytöksensä vuoksi. Menettelyllä kavennettiin ja rajoitettiin lapsen liikkumisvapautta (harrastukset). Menettely olisi saattanut edellyttää liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen tekemistä.

Muuta

Sutelassa rajoituspäätökset käydään aina läpi lasten kanssa. Niistä ollaan yhteydessä myös vanhempiin ja lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Rajoitustoimenpidepäätökset annetaan kirjallisina lapselle, vanhemmille ja lapsen asioista vastaaville työntekijöille.

Toimenpiteeni asiassa

Kiinnitän Sutela-kodin huomiota lasta koskevien päivittäismerkintöjen ja rajoitustoimenpiteiden kirjaamiseen. Edellytän, että ne tehdään siten, kuin laki edellyttää.

Sijaishuollon järjestämisestä ja esimerkiksi lapsen kotilomien ja muun yhteydenpidon suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaa viimekädessä lapsen sijoittanut kunta.

Kiinnitän Sutela-kodin vakavaa huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteet edellyttävät aina erillistä päätöksentekoa ja laissa säädettyjen edellytysten täyttymisen yksilöllistä ja erillistä arviointia. Sijaishuoltopaikan on varmistettava, että laissa tarkoitetut edellytykset rajoitustoimenpiteelle toteutuvat jokaisen käytetyn rajoitustoimenpiteen kohdalla erikseen.

Kiinnitän Sutela-kodin huomiota siihen, ettei lapsen omaa matkapuhelinta voida ottaa laitoksen haltuun varmuuden vuoksi tai rangaistuksena.

Edellytän, että lasten omaisuutta otetaan haltuun vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja haltuunotoista tehdään lain edellyttämät päätökset. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena.

Lapsen asiakirjoihin on merkittävä, mikä on ollut laissa tarkoitettu henkilönkatsastuksen tai tarkastuksen tekemiseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on aina yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen. Lisäksi lapsen asiakirjoissa tulee kuvailla, millä tavalla henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus on käytännössä toteutettu.

Lapsen liikkumisvapauden rajoittamista ei voida käyttää rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä. Mikäli lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen aikana samalla rajoitetaan lapsen yhteydenpitoa, tulee yhteydenpidon rajoittamisesta tehdä (edellytysten täytyessä) erillinen päätös.

Tiedoksi

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi Nuorten kuntoutuskeskus Sutela-kotiin. Pyydän, että Sutela-koti ilmoittaa minulle **26.4.2019** mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt pöytäkirjassa esitetyn johdosta.

Pöytäkirja lähetetään tiedoksi ja mahdollisia toimenpiteitä varten Sutelaan lapsia sijoittaneille kunnille Vihtiin ja Joensuuhun.

Sijoittajakuntien tulee antaa pöytäkirja tiedoksi Sutela-kotiin sijoitettujen lasten vastuusosiaalityöntekijöille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja mahdollisia toimenpiteitä varten Itä-Suomen aluehallintovirastoon.